

การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียและความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีน หลังสงครามรัสเซีย-จอร์เจียในปี 2008

Russia's Eastward Turn and Relationship between Russia and China after Russo-Georgian War in 2008

ธัญสุดา เทพกุล¹

Thansuda Tepgul²

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียในช่วงเวลาที่ความสัมพันธ์กับตะวันตกตกต่ำลงตั้งแต่สงครามจอร์เจียในปี 2008 รวมถึงผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจและการเงินจากตะวันตก ตลอดจนวิกฤตยูเครนในปี 2015 อันนำมาสู่การผนวกแคว้นไครเมียมาเป็นของรัสเซีย ซึ่งล้วนแล้วแต่ขับเคลื่อนให้รัสเซียถอยห่างออกจากตะวันตกแล้วเข้าหาประเทศในซีกโลกตะวันออกอย่างชัดเจน เพื่อแสวงหาพันธมิตรในการหลีกเลี่ยงแรงกดดันและมาตรการลงโทษจากตะวันตก รวมถึงสร้างอำนาจใหม่ที่เป็นอิสระจากตะวันตก การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียตามหลักการแล้วคือ การหันห่างจากตะวันตกไปยังด้านตะวันออกของกรังมอสโกหรือน้อยที่สุดก็คือหันออกจากสิ่งที่โลกมองว่าตะวันตกเป็นศูนย์กลาง อย่างไรก็ตาม การมุ่งสู่ตะวันออกดูเหมือนจะประสบความสำเร็จกับจีนมากที่สุด เห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนที่พัฒนาไปในทางที่ดี และยกระดับความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ให้แน่นหนาและครอบคลุมทุกมิติ ในส่วนประเทศอื่นๆ ในกรอบของการมุ่งสู่ตะวันออกต่างมีเงื่อนไขจากตะวันตกเป็นอุปสรรคอันยากจะบรรลุความตกลงเมื่อเทียบกับจีน ดังนั้น การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียในทางหนึ่งคือการมุ่งสู่จีน เพื่อสร้างดุลแห่งอำนาจใหม่ในการถ่วงดุลกับตะวันตกและใช้ความใกล้ชิดกับจีนแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกโดยมีเขตตะวันออกไกลรัสเซียเป็นประตูสู่เอเชีย

คำสำคัญ การมุ่งสู่ตะวันออก, ตะวันออก, รัสเซีย, จีน, ตะวันออกไกลรัสเซีย

¹ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330
อีเมล: tam_h_h@hotmail.com

² International Relationship, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Bangkok 10330 Thailand. Email: tam_h_h@hotmail.com

Abstract

This article is a study on Russia's eastward turn during its worsening relationship with the western countries since the 2008 Georgia War. It is also related to the western economic and financial crisis including Ukraine Crisis which led to annexation of Crimea by Russia. These situations contributed to Russia's moving far from the west and getting close to the east in order to seek partners as to avoid western pressure and sanction and also to construct a new power that is independent from the west. In principle, Russia's Eastward Turn is supposed to move far from the west to the east of Moscow or at least turn to what is not Western-centric world-view. However, in practice, the attempt seemed to work well with China which can be obviously seen from the fact that their relationship was improved and their strategic partnership progressed to be deep and comprehensive. As for the other eastern actors, the western condition is the main obstacle that is difficult to solve compared to China. So, 'turn to the east', in the other word, is 'pivot to China' where its goal is to create a new power countering the west and use their familiarity searching for new opportunities in Asia – Pacific region through Russia Far East.

Keywords Russia's Eastward Turn, The East, Russia, China, Russia Far East

1. บทนำและแนวนโยบายต่างประเทศของรัสเซีย

การสิ้นสุดสงครามเย็นมาพร้อมกับการล่มสลายของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต หรือ สหภาพโซเวียต (The Union of Soviet Socialist Republics: USSR) ในปี 1991 ประเทศที่ได้รับมรดกจากสหภาพโซเวียตมากที่สุดคือประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย (Russian Federation) แต่ถึงกระนั้นบทบาทของรัสเซียก็ไม่ได้เทียบเท่าความยิ่งใหญ่ของสหภาพโซเวียต ผลจากความขัดแย้งและการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจในช่วงสงครามเย็นส่งผลให้สหภาพโซเวียตต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจ ประกอบกับปัญหาความไร้เสถียรภาพในการควบคุมประเทศบริวารให้อยู่ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ จนในที่สุด มิคาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ซึ่งเป็นประธานาธิบดีคนสุดท้ายของสหภาพโซเวียต ได้ทำการปฏิรูปประเทศครั้งยิ่งใหญ่ ภายใต้แนวความคิด กลาสโนสต์ (Glasnost) และ เปเรสทรอยก้า (Perestroika) กล่าวคือ กลาสโนสต์ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน

แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ของรัฐบาลมากขึ้น ส่วนเปรสทรอยก้า คือแนวคิดที่เน้นไปที่การสร้างระบบเศรษฐกิจให้เข้มแข็งเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม แนวคิดของกอร์บาชอฟก็ไม่สามารถช่วยกู้สถานการณ์ของสหภาพโซเวียตได้ แต่เป็นเพียงการลดทอนระเบียบเพื่อให้สหภาพโซเวียตอยู่รอด ส่วนที่สำคัญก็คือแนวคิดกลาสนอสต์ซึ่งนำมาสู่การเรียกร้องอิสระในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรและเศรษฐกิจของกลุ่มชาตินิยม ตลอดจนการประกาศเอกราชของประเทศอดีตสหภาพโซเวียตในปัจจุบัน ในที่สุดสหภาพโซเวียตล่มสลายในต้นปี 1991 และเข้าสู่ช่วงความวุ่นวายทางเศรษฐกิจและการเมืองในยุคของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) ตามมาด้วยการฟื้นฟูในยุคของประธานาธิบดีวลาดีเมียร์ ปูติน (Vladimir Putin) จนกระทั่งถอยห่างจากตะวันตกและมุ่งสู่ตะวันออก

วลาดีเมียร์ ปูติน เป็นประธานาธิบดีคนที่สองของรัสเซีย³ ขึ้นสู่อำนาจในปี 2000 ได้ทำการปฏิรูปการเมืองภายในประเทศโดยการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางทันที เพื่อเพิ่มอำนาจประธานาธิบดีให้ครอบคลุมทั้ง 2 สภา จากการแก้ไขรัฐธรรมนูญปี 1993 ให้มีเสถียรภาพมากกว่าสมัยเยลต์ซินภายใต้การจัดการและบริหารประเทศในระบบของปูติน รัสเซียในยุคปูตินจึงมีความเป็นเผด็จการมากยิ่งขึ้น ในส่วนของการกำหนดนโยบายต่างประเทศนั้นก็รวมศูนย์อยู่ที่ประธานาธิบดีและฝ่ายบริหารเช่นกัน ตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศกลายเป็นเพียงตำแหน่งชายขอบและมีบทบาทอำนาจน้อยลงหลังจากหมดสมัยของเยฟเกนี พรืมาคอฟ (Yevgeny Primakov) (Mankoff, 2009, p. 55)

ในวาระแรก ปูตินแสดงออกอย่างชัดเจนในความพยายามทำให้รัสเซียกลับมามีสถานะเป็นมหาอำนาจหนึ่งของโลก เพราะปูตินยังคงยึดมั่นในความเป็นมหาอำนาจเหมือนเช่นสมัยสหภาพโซเวียต ซึ่งสามารถอธิบายได้จากแนวคิดสังคมนิยมเชิงรุก (offensive realism) ของจอห์น เมียร์ซไฮเมอร์ (John Mearsheimer) ได้ว่า “สถานะเดิมแต่ก่อน” (Status Quo Ante) แทบไม่หลงเหลือในการเมืองโลก เพราะระบบระหว่างประเทศได้กระตุ้นให้รัฐแสวงหาโอกาสในการเพิ่มอำนาจในการทำลายคู่แข่ง และฉวยโอกาสจากสถานการณ์ต่างๆ เมื่อเห็นว่าจะได้ประโยชน์ที่คุ้มค่า โดยที่รัฐนั้นๆ ต้องแสวงหาอำนาจและอิทธิพลให้ได้มากที่สุดเพื่อให้อยู่รอดในระบบระหว่างประเทศที่เป็นอนาธิปไตย (Mearsheimer, 2014,

³ ปูตินดำรงตำแหน่งติดต่อกันถึง 2 สมัยตั้งแต่ปี 2000–2008 และในสมัยที่ 3 ตั้งแต่ปี 2012–ปัจจุบัน โดยในระหว่างปี 2008–2012 ปูตินได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและมี ดมิทรี เมดเวเดฟ (Dmitry Medvedev) เป็นประธานาธิบดี แต่เดิมนั้นตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งสหพันธรัฐรัสเซียมีวาระ 4 ปี และไม่เกิน 2 สมัย ในปี 2008 มีการแก้ไขกฎเกณฑ์ใหม่ให้ประธานาธิบดีมีวาระเพิ่มขึ้นเป็น 6 ปี

p. 21) ในกรณีของรัสเซียอาจไม่ได้มีอำนาจเหมือนสมัยสหภาพโซเวียต แต่ยังคงเชื่อว่ามีศักยภาพเป็นมหาอำนาจหนึ่งของโลกอยู่ ปูตินจึงนิยมใช้วิธีการต่อต้านการครองความเป็นเจ้าในระบบโลกของสหรัฐอเมริกา พร้อมกับสนับสนุนโลกที่มีหลายขั้วอำนาจอย่างเต็มที่ และจากกรอบนโยบายต่างประเทศในปี 2000 ได้ให้ความสำคัญกับการถ่วงดุลระหว่างตะวันตกกับเอเชีย ซึ่งรัสเซียสร้างภาพลักษณ์ของประเทศให้เป็นมหาอำนาจยูเรเชีย (Eurasian superpower)⁴ ดังนั้น ด้วยอัตลักษณ์เช่นนี้จึงทำให้การกำหนดนโยบายต่างประเทศมีทิศทางไปสู่ระดับภูมิภาคในกรอบของยูเรเชีย เช่น ให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้าน และองค์การความร่วมมือระดับภูมิภาคอย่างเช่น กลุ่มเศรษฐกิจบริคส์ (BRICS) และสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (EEU) และระดับโลก คือการพยายามรื้อฟื้นบทบาทของรัสเซียให้ครอบคลุมไปทั่วโลก เช่น การเป็นมหาอำนาจด้านพลังงานของโลก (Leichtova, 2014, p. 45)

ต่อมา เมื่อเกิดเหตุการณ์วินาศกรรมในสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 11 กันยายน ปี 2001 ทำให้ประเด็นการก่อการร้ายถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามระดับโลก ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียเป็นอย่างมาก นโยบายต่างประเทศของรัสเซียช่วงเวลานั้นจึงมีความใกล้ชิดกับตะวันตกอีกครั้ง เนื่องจากรัสเซียมองว่าการต่อต้านการก่อการร้ายควรเป็นความร่วมมือระหว่างประเทศ (Leichtova, 2014, p. 48) ปูตินจึงประกาศพร้อมให้ความช่วยเหลือและร่วมมือในการทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายร่วมกับสหรัฐอเมริกาทุกทาง ในทางหนึ่งถือเป็นการแสดงให้เห็นว่ารัสเซียมีความรู้สึกร่วมในการเป็นประเทศตะวันตก และเหตุการณ์การก่อการร้ายนี้ถือว่าได้ทำให้ความสัมพันธ์อันตึงเครียดระหว่างรัสเซียกับสหรัฐอเมริกามาถึงจุดสูงสุด (Mankoff, 2009, p. 18)

จุดเปลี่ยนของความสัมพันธ์อันตึงเครียดกับสหรัฐอเมริกาปรากฏเด่นชัดขึ้นในปี 2003 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสหรัฐอเมริกาดัดสินใจบุกอิรักทั้งๆ ที่รัสเซียได้ใช้สิทธิวีโต้ (Veto) ในเวทีคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (UNSC) เพราะส่วนหนึ่งของกรอบนโยบายต่างประเทศของรัสเซียสนับสนุนกฎหมายระหว่างประเทศและอำนาจของสหประชาชาติ (UN) ในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างประเทศ รวมทั้งสนับสนุนระบบหลายขั้วอำนาจที่ต่อต้านลัทธิครองความเป็นเจ้าของสหรัฐอเมริกา การรุกรานอิรักโดยใช้อำนาจฝ่ายเดียวจึงแสดงให้เห็นว่าชาติตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกายังคงยึดติดกับการใช้อำนาจตามอำเภอใจและเป็นเอกเทศอยู่ (Leichtova, 2014, p. 46) ประกอบกับองค์การสนธิสัญญา

⁴ ยูเรเชียเป็นสถานะที่รัสเซียใช้รื้อฟื้นการควบคุมประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง (near abroad) และสร้างความชอบธรรมในเชิงภูมิศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

แอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization: NATO) ยังคงดำเนินนโยบายขยายอิทธิพลมาทางตะวันออกอย่างไม่สิ้นสุด ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับสหรัฐอเมริกาเริ่มเสื่อมถอยลง ตั้งแต่นั้นมานโยบายต่างประเทศรัสเซียจึงมีทิศทางที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น (Mutivector) ในความเห็นของ ดมิทรี เทรนิน (Dmitry Trenin) ผู้อำนวยการสถาบันคาร์เนกีมอสโก (Moscow Carnegie Center) มองว่าปี 2005 เป็นปีที่รัสเซียถอยออกจากตะวันออกอย่างชัดเจน (Trenin, 2006, p. 92) เหตุผลหนึ่งเป็นเพราะการปฏิวัติสี (Colour Revolution)⁵ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในจอร์เจีย ยูเครน และคีร์กีซสถาน (Mankoff, 2009, p. 19) ทำให้ผู้นำรัสเซียตระหนักได้ถึงอิทธิพลของตะวันตกที่แทรกแซงเข้าสู่เขตอิทธิพล (sphere of influence) ของประเทศ ซึ่งนั่นย่อมจะกระทบต่อความมั่นคงของรัสเซียอย่างเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกัน

ตั้งแต่ปี 2004 ในวาระที่สองของประธานาธิบดีปูติน ยุทธศาสตร์หลักของรัสเซียคือการฟื้นฟูสถานะให้เป็นมหาอำนาจ (Great Power) จึงให้ความสำคัญไปที่ภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) เป็นสำคัญ (Mankoff, 2009, pp. 23-24) โดยเฉพาะการเป็นมหาอำนาจยูเรเชีย และสนับสนุนการใช้สถานะนี้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศนอกเหนือจากยึดติดอยู่กับตะวันตกเป็นหลัก ผลก็คือปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับชาติตะวันตกมีแนวทางที่หลากหลาย ทั้งประนีประนอมและสร้างความขัดแย้ง นอกจากนี้ รัสเซียยังให้ความสำคัญกับกลุ่ม G8⁶ ในฐานะเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น ปูตินพยายามถ่วงดุลอำนาจของสหรัฐอเมริกาทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมถึงสถาบันการเมืองในระดับภูมิภาค โดย

⁵ การปฏิวัติที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 เป็นกระบวนการเชิงวาทกรรมกับการใช้สัญลักษณ์ในการเร่งรัดอารมณ์และระดมผู้คนเข้าร่วมการขับเคลื่อนทางสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ส่วนใหญ่มักเป็นการเรียกร้องขับไล่รัฐบาลจากปัญหาการคอร์รัปชัน การว่างงาน ความอดอยาก เรียกร้องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และความเป็นประชาธิปไตย สำหรับในกลุ่มอดีตประเทศสหภาพโซเวียตนั้น มักเป็นการประท้วงต่อต้านระบบอำนาจเก่าจากสมัยสหภาพโซเวียต ในปี 2003 จอร์เจียเกิดการประท้วงการเลือกตั้งประธานาธิบดี เอดูอาร์ด เชวารด์นาดเซ (Eduard Shevardnadze) นำการประท้วงโดย มิเคอิล ซาคัชวิลี (Mikheil Saakashvili) ระหว่างการประท้วงเขาได้ถือดอกกุหลาบไว้ สื่อจึงตั้งชื่อการประท้วงนี้ว่า “rose revolution” ในปี 2004 ยูเครนเกิดการประท้วงการเลือกตั้งประธานาธิบดีในทำนองเดียวกันกับจอร์เจีย โดยใช้ใช้ริบบิ้นสีส้มเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้ จึงเรียกว่า “Orange revolution” และในปี 2005 เกิด “Tulip Revolution” ในคีร์กีซสถาน หรือบางครั้งเรียกว่า “Pink revolution” (Haring & Cecire, 2013)

⁶ เป็นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลก ที่เพิ่มมาจากกลุ่ม G7 (เพิ่มรัสเซีย) ประกอบไปด้วยประเทศสมาชิก 8 ประเทศคือ แคนาดา ฝรั่งเศส เยอรมนี รัสเซีย อิตาลี ญี่ปุ่น สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา

เริ่มผลักดันความร่วมมือกับประเทศในหลายภูมิภาค เช่น กลุ่มเศรษฐกิจ BRICS องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organisation: SCO) และองค์การความร่วมมืออิสลาม (Organisation of Islamic Cooperation: OIC) เป็นต้น

นโยบายต่างประเทศในสมัยที่สองของปูตินจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงกลยุทธ์มากกว่ายุทธศาสตร์ มุ่งเน้นไปที่การดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นอิสระ (Mankoff, 2009, p. 40) และไม่คาดหวังให้เป็นไปตามแนวทางของตะวันตกในทุกด้าน การแสดงพฤติกรรมของรัสเซียในฐานะมหาอำนาจจึงดูค่อนข้างก้าวร้าวในสายตาของชาติตะวันตกและพันธมิตร ดังจะเห็นจากการประกาศสงครามต่อจอร์เจียในปี 2008 และวิกฤตยูเครน อันนำไปสู่การผนวกคาบสมุทรไครเมียมาเป็นของรัสเซียในปี 2014 อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมเช่นนี้สามารถเข้าใจได้จากแนวคิดของเมียร์ชไฮเมอร์ได้ว่าทุกๆ รัฐ โดยเฉพาะรัฐที่เป็นมหาอำนาจ (Great Power) ต่างให้ความสำคัญกับความอยู่รอดในระบบระหว่างประเทศที่เป็นอนาธิปไตย สภาพแวดล้อมนี้จึงผลักดันให้มหาอำนาจต้องเพิ่มอำนาจของตนขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นหนทางที่เหมาะสมในการเสริมสร้างความมั่นคงเพื่อความอยู่รอด การที่มหาอำนาจแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวไม่ใช่เพราะต้องการสร้างอิทธิพลครอบงำแต่เป็นเพราะต้องการที่จะอยู่รอด และมหาอำนาจจะพยายามขยายอำนาจก็ต่อเมื่อมีโอกาสและจะหยุดเมื่อเห็นว่าถูกขัดขวางและรอจังหวะที่ดีกว่าในเวลาต่อไป (Mearsheimer, 2014, p. 37) สงครามจอร์เจียจึงเป็นจุดเปลี่ยนในนโยบายต่างประเทศของรัสเซีย และเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ต้องเข้าใจนโยบายต่างประเทศใหม่นี้ใน 2 ประการ คือ 1) การฟื้นคืนชีพอำนาจของสหพันธรัฐรัสเซียที่จะไม่ใช่ประเทศล้มละลายและอ่อนแออีกต่อไป โดยใช้ขีดความสามารถและภาพลักษณ์ทางการทหารจู่โจมรัฐอื่น และฝ่าฟันคำวิจารณ์จากนานาประเทศ และ 2) การมุ่งหน้าเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจในระบบโลกที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้จัดการอยู่ (Omelycheva, 2013, p. 96) นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศที่มุ่งไปสู่ตะวันออก ซึ่งนำพารัสเซียมุ่งไปสู่จีนมากยิ่งขึ้น

เพื่อให้เข้าใจไปในทางเดียวกันจึงจะอธิบายขอบเขตของ “ตะวันออก” ในมุมมองของรัสเซียเพื่อนำไปสู่นโยบายการมุ่งสู่ตะวันออกในหัวข้อถัดไป กล่าวคือ หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายรัสเซียได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยเกี่ยวพันกับ 3 ส่วนของโลก ได้แก่ ประเทศทางตะวันตก ประเทศอดีตสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออก และประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตก (Non-West) ซึ่งประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตกหมายถึงประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงกลาง แอฟริกา และลาตินอเมริกา ในบริบทของการมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียนี้จึงหมายถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อประเทศเอเชีย และหากมองไปในบริบทของ

ความเป็นยูเรเชียประกอบด้วย โบโบ โล (Bobo Lo) อธิบายว่า เอเชียสำหรับชาวรัสเซีย คือ ประเทศในเอเชียตะวันออกรวมกับอนุภูมิภาคอินเดีย (East Asia Plus the Indian Sub-Continent) ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซีย (Turn to the East) คือ การมุ่งไปยังประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตกซึ่งอยู่ด้านตะวันออกของรัสเซีย หรืออีกนัยหนึ่งคือการหันห่างจากตะวันตกหรืออย่างน้อยที่สุดก็คือหันออกจากสิ่งที่โลกมองว่าตะวันตกเป็น ศูนย์กลาง (Western-centric world-view) ไปยังด้านตะวันออกของประเทศ (Lo, 2014, p. 7) บทความนี้จึงต้องการอธิบายถึงการมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียอย่างเปิดเผยภายหลัง ความขัดแย้งกับตะวันตกจากสงครามจอร์เจียในปี 2008 รวมถึงพัฒนาการในความสัมพันธ์ ระหว่างรัสเซียกับจีนในทิศทางที่ดีตั้งแต่ปี 2009 ตามแนวทางการมุ่งสู่ตะวันออกของปูติน

2. การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซีย (Povorot na Vostok)

“รัสเซียเคยมองตัวเองว่าเป็นดาวพลูโตในระบบสุริยะตะวันตก (Western solar system) อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางแต่ยังอยู่ในวงโคจร แต่ ณ ตอนนี้ได้ หลุดจากวงโคจรอย่างสิ้นเชิงแล้ว”

Dmitri Trenin (2006)

ดมิทรี เทรนิน (Dmitry Trenin) เปรียบประเทศรัสเซียเป็นเหมือนดาวพลูโตที่ หลุดออกจากระบบสุริยะ สะท้อนให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับตะวันตก โดยที่รัสเซียล้มเลิกการเป็นส่วนหนึ่งของตะวันตกแล้วหันมาสร้างระบบศูนย์กลางของ มอสโกเอง (Moscow-centered system) (Trenin, 2006, p. 87) ผู้นำรัสเซียยังคงยึดมั่น ในตรรกะที่ว่ารัสเซียเป็นหนึ่งในมหาอำนาจของโลก แต่ด้วยสภาพแวดล้อมของโลกที่ เปลี่ยนไปหลังสงครามเย็น และสถานะของรัสเซียในศตวรรษที่ 21 ที่ไม่ได้มีอำนาจเหมือน สมัยเป็นสหภาพโซเวียต แนวคิดการเป็นมหาอำนาจจึงถูกปรับเปลี่ยนตามไปด้วย กล่าวคือ รัสเซียเน้นการควบคุมประเทศอื่นๆ น้อยลงและหลีกเลี่ยงการครอบงำจากมหาอำนาจอื่น โดยเฉพาะประเทศชั้นนำของศตวรรษที่ 21 อย่างสหรัฐอเมริกาและจีน (Trenin, 2012, p. 3) หากย้อนกลับไปครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1990 ประธานาธิบดีเยลต์ซินก็ตระหนักได้เช่นกัน จึงได้พยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์อันดีกับจีน ประกอบกับเมื่อพฤษภาคมเป็นรัฐมนตรี ต่างประเทศ ได้สนับสนุนการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบหลากหลายทิศทาง (Multivector) เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางระบบหลายขั้วอำนาจ (Multipolar) และยับยั้ง ความพยายามเป็นมหาอำนาจขั้วเดียวของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ โดยพื้นฐานแล้วก็มาจาก ประสบการณ์และบทเรียนต่างๆ ตั้งแต่สมัยสงครามเย็น ส่งต่อมายังชนชั้นนำรัสเซียรุ่นต่อๆ มา

ผู้นำรัสเซียทุกคนต่างมองว่ารัสเซียเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่และยาวนานเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจของโลก และไม่ใช่เพียง “ตึงเนื้อ” ของตะวันตก นอกจากนี้ ก่อนที่ปูตินจะก้าวมาเป็นประธานาธิบดี เขาเคยกล่าวไว้ว่า “เราจะพยายามอยู่ในที่ที่ภูมิประเทศและภูมิปัญญาของเราตั้งอยู่ แต่หากว่าเราถูกผลักดันเราก็คงมีความจำเป็นที่จะต้องออกหาแนวร่วมใหม่ และสร้างสัมพันธไมตรีให้แน่นแฟ้น มันเป็นสิ่งที่เราต้องทำอยู่แล้วเพราะไม่มีทางเลือกอื่น” (มานะ ผุยเจริญ, 2544, น. 75)

แนวคิดการมุ่งสู่เอเชียของรัสเซียจริงๆ เคยถูกกล่าวขานมานานแล้ว การมุ่งสู่ตะวันออกในศตวรรษนี้จึงไม่ใช่ครั้งแรก ในอดีตรัสเซียเคยประกาศมุ่งสู่ตะวันออกมาหลายครั้ง ทว่าแต่ละครั้งมักมาพร้อมกับศักยภาพที่อ่อนแอ เผชิญกับอุปสรรคจากการเมืองภายในและสถานการณ์ระหว่างประเทศที่ขัดขวางความก้าวหน้าของรัสเซีย (Sussex, 2015, p. 2) เช่น ในปลายทศวรรษที่ 1990 ประธานาธิบดีของรัสเซียและจีนได้มีแถลงการณ์ร่วม ว่าด้วยการเมืองโลกหลายขั้วและระเบียบโลกใหม่ (Joint Russian-Chinese Declaration about a Multipolar World and Formation of a New World Order) และรวมถึง เยฟเกนี พรืมาคอฟ รัฐมนตรีต่างประเทศของรัสเซียในขณะนั้นก็ได้มีแนวคิดที่จะสร้างความสัมพันธ์กับตะวันออก โดยริเริ่มยุทธศาสตร์ที่เรียกว่า “Moscow-Delhi-Beijing Triangle” แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาในปี 2000 ปูตินได้ลงนามใน The Concept for the Foreign Policy of the Russia Federation ในการเริ่มต้นในฐานะประธานาธิบดีสมัยที่หนึ่ง เขาได้กล่าวถึงความจำเป็นที่นโยบายต่างประเทศรัสเซียต้องมีทิศทางไปยังเอเชีย เพื่อให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาตะวันออกไกลรัสเซีย ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วปูตินกลับให้ความสนใจจีนเป็นอย่างมาก และพัฒนาความสัมพันธ์กับจีนในหลายๆ ด้าน ต่อเนื่องจากที่เยลต์ซินได้ริเริ่มไว้ (Rodkiewicz, 2014, p. 8)

แรงผลักดันที่ทำให้เกิดการมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียในศตวรรษนี้ ความเป็นจริงคือการพยายามต่อต้านการเป็นมหาอำนาจขั้วเดียวของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเริ่มชัดเจนมากขึ้นจากการกล่าวสุนทรพจน์ของประธานาธิบดีปูตินเนื่องในการประชุมด้านนโยบายความมั่นคงครั้งที่ 43 (Munich Security Conference) ที่เมืองมิวนิก ประเทศเยอรมนี ในปี 2007 ความว่า “ทุกวันนี้เราไม่ได้จะเปลี่ยนประเพณีใดๆ แต่ในเวลานี้เราตระหนักได้ว่าโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และเรารู้ถึงโอกาสและศักยภาพของเราเองตามความเป็นจริงแน่นอนว่าเราต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับหุ้นส่วนที่มีความรับผิดชอบและเป็นอิสระ ที่จะสามารถร่วมกันสร้างระเบียบโลกที่มีความยุติธรรมและเป็นประชาธิปไตย อันจะรับประกันถึงความมั่นคงและความสำเร็จโดยโดยรวม” (Courtesy Munich Conference on Security Policy, 2007) ตามมาด้วยสงครามระหว่างรัสเซียกับจอร์เจีย ในปี 2008 ที่เป็น

จุดเปลี่ยนที่ชัดเจน อันส่งผลต่อความสัมพันธ์กับตะวันตกที่เสื่อมถอย ตลอดจนวิกฤตเศรษฐกิจและการเงินในช่วงปี 2008–2009 ที่ส่งผลกระทบไปทั่วโลก ทำให้รัสเซียเชื่อว่าการเติบโตของเอเชียจะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงดุลแห่งอำนาจของโลก ที่ปฏิเสธไม่ได้เลยก็คือความอ่อนแอทางเศรษฐกิจของตะวันตกที่เกิดขึ้นจากวิกฤตในช่วงนี้ ประกอบกับการผงาดขึ้นมาของจีนที่นำพาเอเชียให้กลายเป็นตัวแสดงที่สำคัญและจำเป็นต่อระบบระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้น ตามที่ผู้เชี่ยวชาญด้านกิจการต่างประเทศรัสเซียอย่าง Vyacheslav Nikonov กล่าวว่า “เอเชียในวันนี้เป็นบททดสอบที่สำคัญที่เป็นแม่แบบการทำให้ทันสมัย (Modernization) ซึ่งไม่ได้นำเข้าการทำให้เป็นตะวันตก (Westernization) มาเกี่ยวข้อง แต่มีวิธีในการพัฒนาในแบบฉบับของตนเองโดยมีรูปแบบประชาธิปไตยจากวัฒนธรรมและรูปแบบการเมืองท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน” ในส่วนนี้เองที่สนับสนุนว่าจีนดำเนินไปตามแนวทางนี้และปูดินก็เห็นชอบในแม่แบบการพัฒนาประเทศของจีน (Rodkiewicz, 2014, pp. 10-11)

ตั้งแต่ปี 2010 เจ้าหน้าที่และผู้เชี่ยวชาญรัสเซียต่างผลักดันให้นโยบายต่างประเทศรัสเซียมีทิศทางไปยังตะวันออก โดยเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมในด้านการเมืองและเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Asia–Pacific Region) มากขึ้น ในการประชุมพิเศษที่จัดขึ้น ณ เมืองฮาบาร์อฟสค์ (Khabarovsk) ในวันที่ 2 กรกฎาคม 2010 ประธานาธิบดีดมิทรี เมดเวเดฟ ได้ตั้งเป้าหมายไว้สองประการ ได้แก่ กระชับความร่วมมือในด้านเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกให้มากขึ้น และเพิ่มบทบาทรัสเซียในองค์กรของภูมิภาค ขณะเดียวกันจึงได้ปรากฏคำว่า “Turn to the East” หรือภาษารัสเซียคือ “Povorot na Vostok” ขึ้นมาในนโยบายต่างประเทศรัสเซีย และมีการส่งสัญญาณถึงการเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศครั้งใหญ่ของรัสเซีย (Rodkiewicz, 2014, p. 7)

ในระหว่างการจัดเตรียมการเลือกตั้งประธานาธิบดีปี 2012 ปูดิน ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ออกบทความ 7 บทความ ที่นิยามรัสเซียว่าตั้งอยู่ในโลกที่กำลังเปลี่ยนไป (Russia’s Niche in a “Changing World”) (Russia Today [RT], 2012) หนึ่งในประเด็นที่กล่าวถึงคือ บทบาทที่เติบโตของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก และเน้นไปที่จีนในฐานะหนึ่งในประเทศเพื่อนบ้านอันเป็นจุดศูนย์กลางของเศรษฐกิจโลก จึงต้องคำนึงถึงบทบาทในทางเศรษฐกิจและการต่างประเทศของจีนในอนาคต โดยปูดินได้ระบุถึงการเผชิญหน้าของรัสเซียต่อการเติบโตของจีนไว้ 3 ประเด็น คือ

1) การเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนไม่ใช่ภัยคุกคามแต่เป็นความท้าทายที่นำเอาความร่วมมือทางเศรษฐกิจขนาดมหึมามาด้วย จึงต้องแสวงหาความร่วมมือกับจีนและอาศัยศักยภาพของจีนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในเขตไซบีเรียตะวันออกและตะวันออกไกลรัสเซีย

2) บทบาทของจีนเติบโตขึ้นอย่างปฏิเสธไม่ได้ซึ่งรัสเซียก็น้อมรับ เพราะจีนมีวิสัยทัศน์สอดคล้องกันในระเบียบโลกที่มีความเท่าเทียม รัสเซียกับจีนจะสนับสนุนซึ่งกันและกันในเวทีระหว่างประเทศ ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในภูมิภาคและระดับโลก และส่งเสริมความร่วมมือภายใต้กรอบองค์การสหประชาชาติ (UN)⁷ BRICS⁸ SCO⁹ G20¹⁰ และอื่นๆ

3) ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนจะให้ความสำคัญในประเด็นทางการเมืองเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้ทั้งสองสามารถเป็นหุ้นส่วนที่แท้จริง ปฏิบัติได้จริง และเคารพผลประโยชน์ของกันและกัน

เมื่อปูตินได้กลับมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเป็นสมัยที่สามในปี 2012 นโยบายมุ่งสู่เอเชีย (Pivot to Asia) ได้ถูกประกาศขึ้นในการกล่าวสุนทรพจน์ของปูตินต่อสภาแห่งชาติรัสเซีย (Russia's National Assembly) เมื่อครั้งที่รัสเซียเป็นเจ้าภาพในการจัดการประชุมความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC) ของปีนั้น (Gabuev, 2015, p. 3) ในปี 2012 อีกเช่นกัน หนังสือพิมพ์ Financial Times ยังได้ตีพิมพ์คำกล่าวเน้นย้ำของนายกรัฐมนตรีเมตเวเดฟที่ว่ารัสเซียเป็นประเทศยูโรแปซิฟิก (Euro-Pacific power) จึงมีบทบาทที่จะส่งเสริมการบูรณาการในภูมิภาค โดยการสร้างเศรษฐกิจจากแอตแลนติกไปสู่แปซิฟิก (Dave, 2016, p. 2) และในปี 2013 จากการกล่าวปราศรัย

⁷ องค์การสหประชาชาติ หรือ UN เป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือด้านกฎหมายระหว่างประเทศ ความมั่นคงระหว่างประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิทธิมนุษยชน และการบรรลุสันติภาพโลก

⁸ BRICS คืออักษรย่อจากการรวมตัวของกลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ประกอบด้วย บราซิล (Brazil) รัสเซีย (Russia) อินเดีย (India) จีน (China) และแอฟริกาใต้ (South Africa)

⁹ องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organization: SCO) ก่อตั้งขึ้นในปี 2001 มีที่มาจากการลงนามในการเจรจาปัญหาเขตแดนระหว่าง จีน รัสเซีย คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน และทาจิกิสถาน โดยได้จัดประชุมครั้งแรก ในปี 1996 ที่นครเซี่ยงไฮ้ เรียกว่า Shanghai Five ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายและรับอุซเบกิสถานเข้าร่วมในปี 2001 จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ ปัจจุบันมีสมาชิกถาวรประกอบด้วย จีน รัสเซีย คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน ทาจิกิสถาน และอุซเบกิสถาน และมีประเทศผู้สังเกตการณ์ 5 ประเทศ ได้แก่ อัฟกานิสถาน อินเดีย อิหร่าน มองโกเลีย และปากีสถาน

¹⁰ G20 (Group of Twenty) คือ กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาผู้ส่งออกสินค้าเกษตร 23 ประเทศ ได้แก่ บราซิล อินเดีย อาร์เจนตินา อียิปต์ ชิลี แอฟริกาใต้ จีน โบลิเวีย คิวบา กัวเตมาลา เม็กซิโก ไนจีเรีย ปากีสถาน ปารากวัย เวเนซุเอลา อุรุกวัย ซิมบับเว เปรู และเอกวาดอร์ รวมทั้งอาเซียน 3 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย

ของประธานาธิบดีต่อสภาสหพันธ์ (Federal Assembly) บุตินได้ประกาศว่า การมุ่งสู่ตะวันออกว่าเป็นภารกิจการสร้างชาติที่สำคัญแห่งศตวรรษที่ 21 ของรัสเซีย (Presidential Address to the Federal Assembly, 2013)

นอกจากนี้การมุ่งสู่เอเชีย ยังสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ใหม่ในฐานะมหาอำนาจยูเรเชียที่ต้องการสร้างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเงินและเศรษฐกิจระดับโลก โดยที่เข้าร่วมกับมหาอำนาจที่ไม่ใช่ตะวันตกเพื่อให้เกิดสิ่งเหล่านั้น (Korolev, 2016, p. 4) เช่น กลุ่มเศรษฐกิจ BRICS ที่มีรัสเซียกับจีนอยู่ในนั้น มีแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันการเงินระหว่างประเทศที่เริ่มขึ้นจากความร่วมมือระหว่างธนาคารของประเทศสมาชิก และต้องการพัฒนาให้เป็นสถาบันการเงินระหว่างประเทศ โดยมีการพิจารณาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธนาคาร BRICS เพื่อส่งเสริมการลงทุนระหว่างประเทศสมาชิก ตลอดจนให้โควตากับประเทศกำลังพัฒนาและกลุ่มเศรษฐกิจที่กำลังเติบโตให้มากขึ้น และลดการพึ่งพาสกุลเงินดอลลาร์นอกเหนือจากธนาคารโลก ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย รวมถึงสถาบันทางการเงินระหว่างประเทศอื่นๆ

ตัวแสดงที่ใช้ในการอธิบายนโยบายมุ่งสู่ตะวันออกทั้งหมดนั้นส่วนใหญ่คือ จีน ญี่ปุ่น คาบสมุทรเกาหลี อินเดีย และรวมถึงกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตัวแสดงเหล่านี้ต่างมีข้อจำกัดและอุปสรรคที่แตกต่างกันไป แต่ประเทศที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในการมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียคือจีน ดังนั้น ในส่วนนี้จะกล่าวถึงตัวแสดงต่างๆ พอสังเขปยกเว้นจีนซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไปเพื่อจะได้เห็นข้อเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนในหัวข้อถัดไป และชี้ให้เห็นว่าจีนประสบความสำเร็จมากที่สุด

ในเอเชียตะวันออก ญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในตัวแสดงหลักทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของภูมิภาค เพราะญี่ปุ่นมีความสามารถในด้านเทคโนโลยีและเป็นผู้ลงทุนที่มีศักยภาพ ด้วยศักยภาพเหล่านี้ รัสเซียสามารถใช้ญี่ปุ่นถ่วงดุลกับอิทธิพลของจีนในความสัมพันธ์ของรัสเซียและจีนได้ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ค่อนข้างซับซ้อน โดยเฉพาะปัญหาข้อพิพาทเรื่องหมู่เกาะคูริล (Kurile Islands) ถือว่าเป็นอุปสรรคหลักในการสร้างความสัมพันธ์¹¹ ทั้งสองประเทศยังไม่สามารถยุติข้อพิพาทนี้ได้ สิ่งที่รัสเซียสามารถทำได้คือพยายามหาทางประนีประนอมพร้อมกับพยายาม

¹¹ ในทศวรรษที่ 1990 เมื่อเศรษฐกิจของรัสเซียย่ำแย่ รัสเซียได้เสนอคืนเกาะ 2 เกาะ ของหมู่เกาะคูริล ให้แก่ญี่ปุ่นเพื่อแลกกับการลงทุนของญี่ปุ่นในรัสเซีย แต่นักชาตินิยมในญี่ปุ่นไม่ยอมรับข้อเสนอเพราะต้องการหมู่เกาะทั้งหมด ในเวลาต่อมาปูตินจึงแทบไม่พูดถึงการคืนเกาะอีกเลย (Mankoff, 2009, p. 225)

ปกป้องผลกระทบต่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจซึ่งมักจะประสบความสำเร็จนานๆ ครั้ง (Lo, 2014, p. 17) เช่นหลีกเลี่ยงผลกระทบต่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจในการที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ลงทุนการผลิตน้ำมันและแก๊สธรรมชาติบนเกาะซาฮาไลน์ (Sakhalin) และกิจการเกี่ยวกับไม้สักในเขตตะวันออกไกลรัสเซีย ในปี 2007 ความสัมพันธ์ทวิภาคีดำเนินไปในทิศทางที่ดีขึ้นซึ่งเป็นช่วงที่รัสเซียเริ่มมุ่งสู่ตะวันออก รัฐบาลญี่ปุ่นเสนอความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซียในเขตไซบีเรียตะวันออกและตะวันออกไกลที่ครอบคลุมถึงการคมนาคม ข้อมูลและการสื่อสาร และสถานพยาบาลต่างๆ ในปี 2011 เมื่อญี่ปุ่นประสบภัยพิบัติสึนามิทำให้ได้รับผลกระทบจากการระเบิดของเตาปฏิกรณ์ปรมาณูโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ฟูกูชิมะ ญี่ปุ่นต้องขาดแคลนพลังงาน เช่น ในการผลิตกระแสไฟฟ้าใช้ภายในประเทศ รัสเซียก็ได้เสนอความช่วยเหลือในการส่งแก๊สธรรมชาติไปให้ และนำไปสู่การพูดคุยเกี่ยวกับความร่วมมือในโครงการแก๊สธรรมชาติเหลว (LNG) และการผลิตน้ำมันในเขตไซบีเรียตะวันออกของรัสเซียอีกด้วย ทำให้ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสองรัฐบาลมีมากขึ้น ในปี 2013 นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้เดินทางไปเยือนรัสเซียเป็นครั้งแรกในรอบ 10 ปี และมีการพบปะกันอีกหลายครั้งไปจนถึงปี 2014 อย่างไรก็ตาม การที่ญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรที่แนบชิดกับสหรัฐอเมริกา เมื่อเกิดวิกฤตยูเครนในปี 2014 ญี่ปุ่นจึงได้เข้าร่วมมาตรการลงโทษรัสเซียของชาติตะวันตก ทำให้ข้อตกลงต่างๆ หยุดชะงัก รวมถึงกำหนดการเยือนรัสเซียของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน (Korolev, 2016, p. 4)

เกาหลีใต้เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญต่อนโยบายมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซีย เนื่องจากเป็นตลาดพลังงานขนาดใหญ่โดยเฉพาะแก๊สธรรมชาติ และเป็นคู่ค้าอันดับต้นๆ กับเขตตะวันออกไกลรัสเซีย แม้ว่าเกาหลีใต้จะเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา แต่กลับดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อรัสเซียในเชิงอิสระ เกาหลีใต้ปฏิเสธการเข้าร่วมมาตรการลงโทษรัสเซียจากวิกฤตยูเครนในปี 2014 และตั้งแต่รัสเซียประกาศมุ่งสู่ตะวันออก เกาหลีใต้ก็เพิ่มความสนใจในเขตตะวันออกไกลรัสเซียมากยิ่งขึ้น พร้อมกับริเริ่มโครงการใหม่ๆ เช่น การสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อสายทรานไซบีเรีย ความร่วมมือด้านพลังงานในการเชื่อมต่อท่อขนส่งพลังงานมายังคาบสมุทรเกาหลี และการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งมีเกาหลีเหนือร่วมด้วย เป็นต้น ส่วนทางด้านเกาหลีเหนือ เมื่อรัสเซียให้ความสนใจเอเชียตะวันออกมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งคู่ก็พัฒนาไปในทางที่ดีเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในช่วงปี 2014 เช่น การริเริ่มโครงการเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานใหม่ๆ การจัดตั้งการค้าทวิภาคีที่ใช้สกุลเงินรูเบิล และการตัดบัญชีของเกาหลีเหนือให้เป็นหนี้สูญ เป็นต้น อย่างไรก็ตามข้อก้ำกึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับรัสเซียคือเกาหลีเหนือ โดยเฉพาะโครงการเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างพื้นฐาน เช่น ทางรถไฟหรือท่อขนส่งพลังงาน หลายโครงการจำเป็นต้องผ่าน

เกาหลีเหนือ และการเป็นพันธมิตรระหว่างเกาหลีใต้กับสหรัฐอเมริกาก็เป็นสิ่งที่รัสเซียมองข้ามไม่ได้เช่นกัน (Korolev, 2016, pp. 3-4)

อินเดียในอดีตเคยมีความสัมพันธ์ที่แนบชิดกับรัสเซีย เพราะเป็นพันธมิตรดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยสงครามเย็น ทั้งสองไม่มีความขัดแย้งด้านการเมืองระหว่างประเทศต่อกัน ทั้งยังให้ความสำคัญกับความมั่นคงในเอเชียกลางและมองการขยายตัวของลัทธิอิสลามนิยมความรุนแรง (Islamic radicalism) เป็นภัยคุกคามในภูมิภาคร่วมกัน (Rodkiewicz, 2014, p. 22) นอกจากนี้ อินเดียยังเป็นคู่ค้าด้านอาวุธที่สำคัญของรัสเซียซึ่งอาวุธร้อยละ 70 ของประเทศนำเข้าจากรัสเซีย ภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย รัสเซียให้ความสำคัญกับจีนมากกว่า โดยเฉพาะประกาศความร่วมมือและเดินหน้าความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างกัน ส่วนอินเดียเนื่องจากเป็นประเทศหนึ่งที่เป็นประชาธิปไตยตามแบบตะวันตก จึงใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกามากขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งรัสเซียและอินเดียต่างมุ่งความสนใจไปในทิศทางอื่นๆ ทำให้อินเดียมีบทบาทเป็นเพียงคู่ค้าด้านพลังงานและอาวุธของรัสเซีย (Mankoff, 2009, pp. 227-228)

ในช่วงที่รัสเซียประกาศมุ่งสู่ตะวันออก รัสเซียก็กลับมาให้ความสำคัญกับอินเดีย เพราะอินเดียเป็นหนึ่งในตัวแสดงที่เคยใกล้ชิดกันมาก่อนและสามารถเป็นตัวถ่วงดุลอิทธิพลของจีนได้ทั้งในเอเชียและในความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีน ตลอดจนวิกฤตยูเครนในปี 2014 อินเดียก็ไม่ได้เข้าร่วมมาตรการลงโทษรัสเซียกับชาติตะวันตก อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ระหว่างอินเดียกับรัสเซียก็ไม่ได้เป็นเหมือนแต่ก่อน เนื่องจาก การที่อินเดียใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้อินเดียนำเข้าเชื้อเพลิงและอุปกรณ์เกี่ยวกับการผลิตพลังงานนิวเคลียร์จากสหรัฐอเมริกา และอินเดียยังนำเข้าอาวุธยุทโธปกรณ์จากสหรัฐอเมริกาและยุโรปเพิ่มขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้ การค้าอาวุธถือเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญระหว่างอินเดียกับรัสเซีย ส่งผลให้การค้าอาวุธระหว่างอินเดียกับรัสเซียลดลงซึ่งไม่เป็นไปตามที่รัสเซียต้องการ ในระหว่างปี 2009–2013 อินเดียนำเข้าอาวุธจากรัสเซียเพียงร้อยละ 38 ของการนำเข้าทั้งหมด (Storey, 2015, p. 4) ส่วนภาคพลังงานดูเหมือนจะเป็นไปด้วยดี อินเดียเป็นคู่ค้าน้ำมันของรัสเซียเช่นกัน แต่การนำเข้ายังถือว่าน้อยอยู่ ทว่า อินเดียเน้นลงทุนในกิจการน้ำมันในรัสเซียมากกว่า เช่น บริษัทโอเอเอ็นจีซี วิเดช จำกัด (ONGC Videsh) ของรัฐบาลอินเดีย มีหุ้นอยู่ในโครงการ Sakhalin I ร้อยละ 20 และมีการตั้งข้อสังเกตว่าทั้งสองประเทศกำลังสนใจวางท่อส่งน้ำมันและแก๊สธรรมชาติระหว่างกัน เช่น ในปี 2013 เมื่อครั้งที่ มานโมहन สิงห์ (Manmohan Singh) นายกรัฐมนตรีอินเดียเยือนรัสเซียในเวลานั้น รัสเซียได้นำเสนอการวางท่อขนส่งแก๊สจากไซบีเรียตะวันตกไปยังอินเดียผ่านทางเขตปกครองตนเองซินเจียง (Xinjiang) ของจีน (Rodkiewicz, 2014, p. 24)

อย่างไรก็ตาม ในภาคพลังงานนี้ และอาจจะรวมถึงด้านอื่นๆ รัสเซียจำเป็นต้องสานสัมพันธ์ไตรภาคีระหว่าง รัสเซีย อินเดีย และจีน ซึ่งมีแนวโน้มที่เป็นอุปสรรคเพราะความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับจีนยังมีพื้นฐานความขัดแย้งเรื่องเขตแดนมาก่อน (Sussex, 2015, p. 12)

ส่วนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากการรวมตัวกันเป็นสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) หรือ อาเซียน รัสเซียให้ความสำคัญกับการค้ามาเป็นอันดับแรก และการมีส่วนร่วมทางการเมืองมาเป็นอันดับสอง ส่วนอาเซียนเองก็มองรัสเซียว่ามีศักยภาพในเชิงกลยุทธ์ที่ เป็นผู้ถ่วงดุลการค้าในบริบทของการแข่งขันระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาเช่นกัน (Sussex, 2015, p. 10) อย่างไรก็ตาม ในภูมิภาคนี้รัสเซียยังถือว่ามียุทธศาสตร์ที่น้อยอยู่ สินค้าส่งออกที่สำคัญของรัสเซียคือทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำมันและแก๊สธรรมชาติ และเมื่อรัสเซียดำเนินนโยบายมุ่งสู่ตะวันออก ทำให้รัสเซียพยายามเพิ่มการส่งออกอาวุธและเทคโนโลยีเกี่ยวกับพลังงานนิวเคลียร์ในภูมิภาคนี้ ในปี 2014 รัสเซียเป็นเพียงคู่ค้าอันดับที่ 14 ของอาเซียน แต่ในส่วนประเทศรัสเซียมีเวียดนามเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ในปี 2012 เวียดนามคือผู้ค้ารายใหญ่ที่สุดของรัสเซีย ตามมาด้วยอินโดนีเซีย ไทย และสิงคโปร์ ตามลำดับ นอกจากนี้ ความใกล้ชิดกับเวียดนาม จึงทำให้ความร่วมมือระหว่างกันครอบคลุมไปทั้งด้านพลังงาน การเงิน และการค้า มากกว่าประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เวียดนามได้ทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับรัสเซียในกรอบของสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (Eurasia Economic Union) ข้อตกลงเรื่องการเดินเรือ และข้อตกลงด้านพลังงาน และยังนำไปสู่การขยายความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ เช่น ในปี 2012 บริษัทโรซาตอม (Rosatom State Atomic Energy Corporation: Rosatom) ซึ่งเป็นบริษัทไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ของประเทศรัสเซีย ได้บรรลุข้อตกลงเกี่ยวกับโครงการพลังงานนิวเคลียร์กับเวียดนาม และยังเสนอที่จะถ่ายทอดเทคโนโลยีนิวเคลียร์ให้แก่เมียนมา อินโดนีเซีย และกัมพูชา (Storey, 2015, pp. 4-5) โดยสรุปแล้วแม้รัสเซียยังมีบทบาทน้อยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังสามารถขยายบทบาทได้อยู่ โดยเฉพาะด้านการค้า และการที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้อนรับรัสเซียในการเป็นผู้ถ่วงดุลอิทธิพลของสหรัฐอเมริกากับจีน

และการเข้าไปมีบทบาทในเอเชียแปซิฟิกของรัสเซีย มักจะผ่านทางการค้าและการประชุมต่างๆ เช่น รัสเซียเข้าเป็นสมาชิกการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (ASEAN Regional Forum: ARF) ในปี 1993 เป็นประเทศคู่เจรจาอาเซียน ในปี 1996 เป็นสมาชิกความร่วมมือทางเศรษฐกิจใน เอเชีย-แปซิฟิก (APEC) ในปี 1998 ในปี 2005 เกิดการประชุมสุดยอดอาเซียน-รัสเซีย (ASEAN-Russia Summit) ขึ้นเป็นครั้งแรก และครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในปี 2010 ที่กรุงฮานอย

(Hanoi) ประเทศเวียดนาม (Russian National Committee of the Council for Security Cooperation in Asia Pacific [CSCAP], 2010) รัสเซียเข้าเป็นสมาชิกความร่วมมือภายใต้กรอบการประชุมเอเชีย-ยุโรป (Asia-Europe Meeting: ASEM) ในปี 2010 ซึ่งเป็นการประชุมครั้งที่ 8 ที่กรุงบรัสเซลส์ (Brussels) รัสเซียได้เข้าร่วมการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit: EAS) ในปี 2011 จากการลงนามในสนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Treaty of Amity and cooperation in Southeast Asia) ในปี 2004 และในปี 2012 รัสเซียเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุม APEC ที่เมืองวลาดีวอสตอค (Vladivostok) เป็นต้น องค์การและความร่วมมือต่างๆ เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่รัสเซียพยายามจะเข้าไปมีบทบาทในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกตามแนวนโยบายมุ่งสู่ตะวันออก อันที่จริงยังมีความร่วมมืออื่นๆ ที่ช่วยยกระดับบทบาทและความสำคัญของรัสเซียในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเศรษฐกิจ BRICS องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ และสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย ซึ่งมีจีนเป็นตัวแสดงหลักร่วมด้วย

จากข้างต้นต้องการจะชี้ให้เห็นว่า การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมที่สุดแล้ว อาจมองได้ว่าเป็นการมุ่งไปสู่จีน (Russia pivot to China) โดยให้ความสำคัญกับความร่วมมือด้านการทหารและด้านพลังงานเป็นยุทธศาสตร์หลัก (Klein & Westphal, 2016) ประกอบกับปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ซึ่งรัสเซียมีดินแดนกว้างขวาง จึงแบ่งเขตเศรษฐกิจออกเป็น 2 เขต ได้แก่ เขตที่ 1 คือ รัสเซียฝั่งยุโรป (Russia European) กับไซบีเรียตะวันตก (Western Siberia) ถือเป็นเขตเศรษฐกิจระดับโลก (Global Economy) และเขตที่ 2 คือ ไซบีเรียตะวันออกและตะวันออกไกลรัสเซีย (Eastern Siberia and Far East: ESFE) ซึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Asia-Pacific Region) (Rangsimaporn, 2006, p. 384) ในส่วนนี้เองทำให้เขตตะวันออกไกลรัสเซีย (Russia far east : RFE)¹² (ภาพที่ 1) เป็นประตูให้รัสเซียมีปฏิสัมพันธ์กับตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตนี้มีพรมแดนติดกับจีน ซึ่งประชาชนจำนวนมากในตะวันออกไกลรัสเซียเดินทางไปจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี เป็นเรื่องปกติมากกว่าเดินทางไปกรุงมอสโก ส่วนทางฝั่งยุโรปยิ่งไม่ต้องกล่าวถึง (Korolev, 2016, p. 10) ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่ทางตะวันออกเพื่อให้ตอบสนองต่อการ

¹² เขตตะวันออกไกลรัสเซีย (RFE) เป็นดินแดนที่มีพรมแดนติดกับจีนยาวประมาณ 4,200 กิโลเมตร ติดกับ 3 มณฑลของจีน ได้แก่ มณฑลเฮย์หลงเจียง (Heilongjiang) มณฑลจี๋หลิน (Jilin) และมณฑลเหลียวหนิง (Liaoning) และห่างไกลจากเมืองหลวง (Moscow) มากที่สุด ขณะที่เมือง Vladivostok ซึ่งเป็นศูนย์กลางของฝั่งตะวันออกห่างจากเมืองหลวง 9,822 กิโลเมตร การติดต่อสื่อสารกับรัฐบาลในมอสโกจึงยากลำบาก และอยู่ใกล้กับจีนมากกว่าเมืองหลวง และที่สำคัญคือเขตไซบีเรียและตะวันออกไกลเป็นแหล่งน้ำมันและแก๊สธรรมชาติขนาดใหญ่ของรัสเซีย (Lo and Rothman, 2006, p. 9)

ปฏิสัมพันธ์กับตะวันออก จึงเป็นส่วนที่สำคัญของการมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซีย ในปี 2013 ประธานาธิบดีปูตินได้กล่าวปราศรัยเกี่ยวกับเป้าหมายของการพัฒนารัสเซียในอนาคตต่อสภาสหพันธ์ โดยหนึ่งในเป้าหมายของการพัฒนาที่กล่าวถึงนั้นคือด้านตะวันออก ความว่า “การหวนคืนสู่ตะวันออกไปยังมหาสมุทรแปซิฟิกและการพัฒนาดินแดนทางฝั่งตะวันออกไม่เพียงแต่เปิดโอกาสใหม่ทางเศรษฐกิจแต่ยังเป็นเครื่องมือที่ทำให้นโยบายต่างประเทศใช้การได้อย่างมีประสิทธิภาพ” (Presidential Address to the Federal Assembly, 2013)

ตะวันออกไกลรัสเซียถูกมองว่าเป็นแนวทางในการปฏิสัมพันธ์กับเอเชียมาโดยตลอด ทว่าในอดีตภูมิภาคนี้ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นประตูทางออกสู่เอเชียแต่ถูกมองว่าเป็นเกราะกำบังต่อต้านเอเชียมากกว่า (Lo, 2014, p. 4) ในสมัยประธานาธิบดีเยลต์ซินละเลยพื้นที่นี้อย่างชัดเจน ทำให้ตามแนวชายแดนของ RFE เป็นถิ่นของมาเฟีย การค้าผิดกฎหมาย และกิจกรรมผิดกฎหมายต่างๆ อีกทั้งยังเป็นเขตด้อยพัฒนาและอยู่ชายขอบทางด้านทิศตะวันออกของรัสเซีย เมื่อเขตตะวันออกไกลถูกมองเปลี่ยนไปเป็นประตูสู่เอเชีย ในปี 2012 ปูตินได้ตั้งกระทรวงการพัฒนาตะวันออกไกลขึ้น (A Special Ministry of Development of the Far East: MDFE) ซึ่งมาพร้อมกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาในระยะยาว นำมาสู่การผลักดันตัวเองในการเป็นมหาอำนาจระดับโลกจากแอตแลนติกสู่แปซิฟิก และที่เป็นรูปธรรมครั้งแรกคือ การจัดประชุม APEC ในปี 2012 ที่เมือง Vladivostok ในตะวันออกไกลรัสเซีย (Dave, 2016, pp. 3-5)

การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียในทางหนึ่งมองได้ว่าเป็นความทะเยอทะยานในการแสดงตนเป็นมหาอำนาจโดยที่รวมเอาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับจีนเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อกระตุ้นให้ RFE กลายเป็นแหล่งวัตถุดิบของจีนและนำพาเศรษฐกิจของรัสเซียเข้าไปยังเอเชียแปซิฟิก (Dave, 2016, pp. 1-2) ยิ่งไปกว่านั้น RFE ยังเป็นแหล่งน้ำมันและแก๊สธรรมชาติขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของรัสเซีย การมุ่งไปสู่จีนในทางหนึ่งก็สื่อถึงการส่งออกพลังงานไปสู่จีน (Energy Pivot to China) (Korolev, 2016, p. 2) นอกจากนี้ จากการเติบโตทางเศรษฐกิจของเอเชียทำให้การผงาดขึ้นมาของจีน (The Rise of China) ได้สร้างโอกาสให้แก่รัสเซียมากมาย รวมไปถึงการพัฒนาเขตตะวันออกไกลรัสเซีย การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก และการมีส่วนร่วมในเชิงภูมิยุทธศาสตร์กับแต่ละประเทศในภูมิภาค (Geostrategic Engagement with Individual Countries) (Fortescue, 2015, p. 1) ประกอบกับวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2008-2009 ได้ทำให้ชนชั้นนำรัสเซียต่างตีความเอาว่าเอเชียตะวันออกกำลังกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจโลกเพราะเป็นตลาดขนาดใหญ่และกำลังเติบโต สินค้าของรัสเซียจะมีโอกาสได้เปรียบในการแข่งขันมากกว่าในตลาดตะวันตกโดยเฉพาะพลังงาน (Donaldson & Noguee, 2009, p. 271)

แผนภาพที่ 1 แผนที่แสดงเขตตะวันออกไกลรัสเซียและเขตไซบีเรียตะวันออกในปี 2008

ที่มา: Kaol Ito, (2008 as cited in Rangsimaporn, 2009, p. 13)

ในเวลานี้แม้ว่าชนชั้นนำของรัสเซียจะมองเอเชียในทางบวกมากขึ้น แต่ โบโบ โล ยังมองว่าความสนใจที่แท้จริงของเอเชียยังอยู่ในรูปของภูมิรัฐศาสตร์ ในที่นี้หมายถึง ยุทธศาสตร์การถ่วงดุลแบบระบบหลายขั้ว (Polycentric System) และการจำกัดภาวะ ผู้นำของสหรัฐอเมริกาในระดับโลก (Lo, 2014, p. 10) โดยเฉพาะความร่วมมือกับจีนเป็น กลยุทธ์ที่สำคัญต่อความสัมพันธ์กับตะวันตก เพื่อทำให้เกิดระเบียบระหว่างประเทศแบบ

หลายชั่วอำนาจ (Polycentric International Order)¹³ แทนที่ระเบียบโลกหลังสงครามเย็นที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลาง (US-Centric Post – Cold War Order) (Rodkiewicz, 2014, p. 32) ดังนั้น การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียจึงไม่ได้เป็นการปฏิเสธตะวันตกแต่เป็นการถ่วงดุลกับตะวันตกเสียมากกว่า โดยที่รัสเซียให้ตัวเองเป็นศูนย์กลางอำนาจเอกเทศหนึ่งในระเบียบโลกที่มีหลายชั่วอำนาจ ซึ่งการมุ่งสู่ตะวันออกได้รับรองสถานะของรัสเซียที่ไม่ใช่ประเทศชายขอบของยุโรป หากแต่มีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และการใกล้ชิดเอเชียยังช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ในการเป็นมหาอำนาจยูเรเชียให้แก่รัสเซียอีกด้วย (Lo, 2014, p. 10) ยิ่งไปกว่านั้นจากวิกฤตทั้งหลายภายหลังปี 2008 ได้ทำให้วิสัยทัศน์ต่อตะวันตกของปูตินเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง จากที่ต้องการเข้าร่วมสหภาพยุโรปเพื่อที่จะทำให้เกิด Greater Europe จาก Lisbon สู่ Vladivostok ถูกแทนที่โดยการพยายามให้เกิดสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย กลายเป็น Greater Asia จาก Shanghai สู่ St. Petersburg (Trenin, 2015)

การแสดงออกที่เด่นชัดอย่างหนึ่งของรัสเซียหลังสงครามจอร์เจียในปี 2008 ที่ตอบสนองต่อการมุ่งสู่ตะวันออก และแสดงถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นอิสระนั้นคือ การผนวกแคว้นไครเมียมาเป็นของรัสเซีย หลังจากวิกฤตยูเครนในปี 2014 ทำให้ชาติตะวันตกและรวมถึงบางประเทศในเอเชียที่เป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาต่างวิพากษ์วิจารณ์กระทำของรัสเซีย และวิกฤตนี้ยังเป็นตัวกระตุ้นที่ขับแรงรัสเซียให้มุ่งไปสู่จีนยิ่งขึ้นเนื่องจากจีนมีท่าทีวางเฉยต่อวิกฤตยูเครน ในทำนองเดียวกันกับสงครามจอร์เจียในปี 2008 ซึ่งจีนเลือกที่จะไม่แสดงความเห็นต่อประเด็นการเป็นเอกราชของเมืองแอบคาเซีย และเมืองเซาท์ออสเซติ ตั้งแต่นั้นมา การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียจึงยิ่งชัดเจนและเป็นการมุ่งสู่จีนอย่างไม่มีข้อสงสัย

3. ตั้งแต่ปี 2009: รัสเซียมุ่งสู่จีน

“เนื่องจากโลกเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และทั้งจีนกับรัสเซียต่างก็เชื่อว่าได้เปลี่ยนไปในทางที่ตะวันตกไม่ใช่ตัวแสดงที่เป็นที่นิยมอีกต่อไป ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเกิดขึ้นมากกว่าจะกลับไปเป็นเหมือนในทศวรรษที่ 1950” (Dmitri Trenin, 2014)

¹³ โมเดลที่นำเสนอยุทธศาสตร์อันเป็นเอกเทศและมีอิทธิพลเป็นของตนเอง ไม่แทรกแซงหรือลูก้ากิจการภายในของกันและกัน ไม่ส่งออกคุณค่าหรือระบบทางการเมืองของตน มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ไม่มีอคติต่อด้านใดๆ และแสวงหาการประนีประนอมในประเด็นต่างๆ (Lo, 2014, p. 10)

จีนเป็นประเทศเพื่อนบ้านขนาดใหญ่ของรัสเซียทางฝั่งตะวันออก แต่ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศไม่ราบรื่นอย่างที่ควรจะเป็นในสมัยสงครามเย็น เนื่องจากมีแนวคิดต่อระบบคอมมิวนิสต์ในแนวทางที่แตกต่างกัน ประกอบกับข้อพิพาทในเรื่องเขตแดนต่างๆ ได้นำมาสู่การเผชิญหน้าทางการทหารระหว่างกันตามแนวชายแดน ในเวลาต่อมา จีนกับรัสเซียพยายามเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้งและปรับปรุงความสัมพันธ์ให้ดีขึ้น ในปี 1996 ผู้นำของจีนและรัสเซียได้ตกลงให้มีการพัฒนาความสัมพันธ์เป็นหุ้นส่วนทางด้านยุทธศาสตร์ ในปี 2001 ได้ลงนามในสนธิสัญญาการเป็นเพื่อนบ้านที่ติระหว่างกัน และสามารถยุติความขัดแย้งเรื่องเขตแดนได้ทั้งหมดในปี 2005 (Lo and Rothman, 2006, p. 11) จากนั้นมา ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศเกิดขึ้นบนพื้นฐานสนธิสัญญาเพื่อนบ้านที่ดี และการเห็นพ้องในระเบียบโลกหลายชั่วอานาจ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและความร่วมมือทางด้านทหาร ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 การค้าระดับทวิภาคีมีมูลค่าเพิ่มขึ้นทุกปีโดยเฉพาะการค้าบริเวณชายแดน ส่วนใหญ่มาจากการค้าอาวุธและพลังงาน จากราคาน้ำมันและราคาวัตถุดิบที่สูงขึ้นตั้งแต่ปี 2000 ประกอบกับจีนต้องการพลังงานและวัตถุดิบในการพัฒนาประเทศ ทำให้รัสเซียสามารถเพิ่มการส่งออกน้ำมันและแก๊สธรรมชาติได้อีกมาก

เมื่อวาระที่สองของปูตินในฐานะประธานาธิบดีแห่งรัสเซียจบลง นอกจากเกิดสงครามจอร์เจียในปี 2008 ซึ่งทำให้ชาติตะวันตกและพันธมิตรต่างประณามการกระทำของรัสเซียพร้อมกับใช้มาตรการลงโทษแล้ว ในขณะเดียวกันรัสเซียยังต้องรับมือกับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจและวิกฤตการเงินโลก (2008–2009) ที่ส่งผลทำให้ราคาน้ำมันตกต่ำ ราคาหุ้นตก ประกอบกับเกิดปัญหาสภาพคล่องในตลาดทุนตะวันตก และอุปสงค์ภายในประเทศที่ลดลง (Gabuev, 2015, p. 3) ทำให้รัสเซียต้องแสวงหามิตรและแหล่งทุนใหม่ๆ ซึ่งนั่นก็คือนมุ่งไปสู่ด้านตะวันออกของประเทศ ในส่วนของจีน หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในตะวันตกก็หันมาให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้าน และการถ่วงดุลอำนาจของชาติตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมกับนานาประเทศในกระบวนการของธรรมาภิบาลโลก เพื่อยับยั้งการแพร่ขยายของวิกฤตเศรษฐกิจ ที่จีนสามารถทำได้ส่วนหนึ่งเพราะจีนได้รับผลกระทบน้อยกว่าตะวันตก (Kaczmariski, 2015, p. 17)

การที่รัสเซียบุกจอร์เจียทำให้ตะวันตกต่างประณามและใช้มาตรการลงโทษทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่ลดระดับความสัมพันธ์กับรัสเซีย (และลดลงถึงจุดต่ำที่สุดนับตั้งแต่สหภาพโซเวียตล่มสลาย จากวิกฤตในยูเครนซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ตั้งแต่เหตุการณ์ก่อการร้ายในวันที่ 11 กันยายน ปี 2001 พังทลายลง) สำหรับยุโรปนั้น สงครามก่อให้เกิดความกังวลในแง่ความไม่สงบในภูมิภาค เพราะจอร์เจียเปรียบเหมือนหลังบ้านของยุโรป (Stent, 2014, p. 176) ในขณะที่จีนมองว่าการกระทำของ

รัสเซียไม่ได้ละเมิดต่อผลประโยชน์แห่งชาติที่มีความสำคัญสูงสุด (Vital Interest) เพียงแต่ไปลดทอนความสำคัญของหลักการไม่แทรกแซงการเมืองภายในของรัฐอื่นที่จีนสนับสนุนอยู่ อย่างไรก็ตามจีนก็หลีกเลี่ยงที่จะแสดงความเห็นหรือวิจารณ์ประเด็นนี้อย่างเปิดเผย และในกระบวนการของ UN จีนเลือกที่จะงดออกเสียงต่อคณะมนตรีความมั่นคงและสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (Kaczmarek, 2015, p. 20) ในกรณีของวิกฤตยูเครนก็เช่นเดียวกัน

ต่อมา ดมิทรี เมดเวเดฟ สืบทอดตำแหน่งประธานาธิบดีในปี 2009–2012 ส่วน ปูติน ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อครบวาระ ปูตินจึงกลับมาเป็นประธานาธิบดีอีกครั้ง ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวมักถูกเรียกรวมว่าเป็นยุค ปูติน-เมดเวเดฟ (Putin–Medvedev era) เมดเวเดฟเลือกไปเยือนจีนเป็นประเทศแรกในการเดินทางเยือนต่างประเทศในฐานะประธานาธิบดี เพื่อเป็นการยืนยันและประกาศถึงความต่อเนื่องของนโยบายที่มีต่อจีน และเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ทวิภาคี ในปี 2010 สี จิ้นผิง (Xi Jinping) ประธานาธิบดีต่อจาก หู จิ่นเทา ก็เลือกรัสเซียเป็นประเทศแรกของการเยือนต่างประเทศหลังจากเข้าดำรงตำแหน่งเช่นเดียวกัน จากนั้นผู้นำของทั้งสองประเทศได้มีการพบปะระหว่างกันหลายครั้งต่อปี ทั้งแบบทวิภาคี และในระหว่างที่ประชุมสุดยอดระดับผู้นำต่างๆ ในแบบไม่เป็นทางการ แลกเปลี่ยนทวิภาคีของการประชุมต่างๆ ปีมักจะแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือทางยุทธศาสตร์และความเป็นหุ้นส่วนที่ไว้วางใจและเท่าเทียมกัน (Kaczmarek, 2015, p. 19) นอกจากนี้ตั้งแต่ปี 2010 ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์จากปี 1996 ได้ถูกยกระดับให้เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่แนบแน่นและครอบคลุมทุกมิติ (Comprehensive Deepening Strategic Partnership) (Klein & Westphal, 2016) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือด้านการทหารและพลังงานซึ่งเป็นที่กล่าวถึงมากที่สุด

ความร่วมมือด้านการทหารเป็นหนึ่งในความสัมพันธ์ที่โดดเด่นระหว่างรัสเซียกับจีน ตั้งแต่มีความตกลงเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ ในกรอบของหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์นั้นทั้งสองประเทศตกลงที่จะไม่สร้างพันธมิตรทางทหาร แต่เน้นร่วมมือใน 3 ด้าน คือ การประชุมระหว่างผู้นำทางการทหารระดับสูง ความร่วมมือด้านวิชาการ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนครูฝึกให้ความรู้เกี่ยวกับการทหาร และการซ้อมรบร่วมกัน และความร่วมมือด้านเทคนิค ได้แก่ การส่งออกอาวุธ เทคโนโลยีทางการทหาร และแลกเปลี่ยนวิธีการผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ (Jakobson, Holtom, Knox & Peng, 2011, p. 13) ความร่วมมือด้านทหารที่เพิ่มขึ้นโดยหลักแล้วมาจากการตระหนักถึงภัยคุกคามจากประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียกลาง ทั้งลัทธิอิสลามนิยมความรุนแรง การก่อการร้าย และศักยภาพกองทัพของสหรัฐอเมริกา ตลอดจนการขยายอิทธิพลของเนโตะในภูมิภาคนี้ ทั้งนี้ ตั้งแต่ปี 2008 มีการซ้อมรบเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง เช่น Peace Mission 2009 และ 2010 การซ้อมรบทางทะเลระหว่างจีนและรัสเซีย

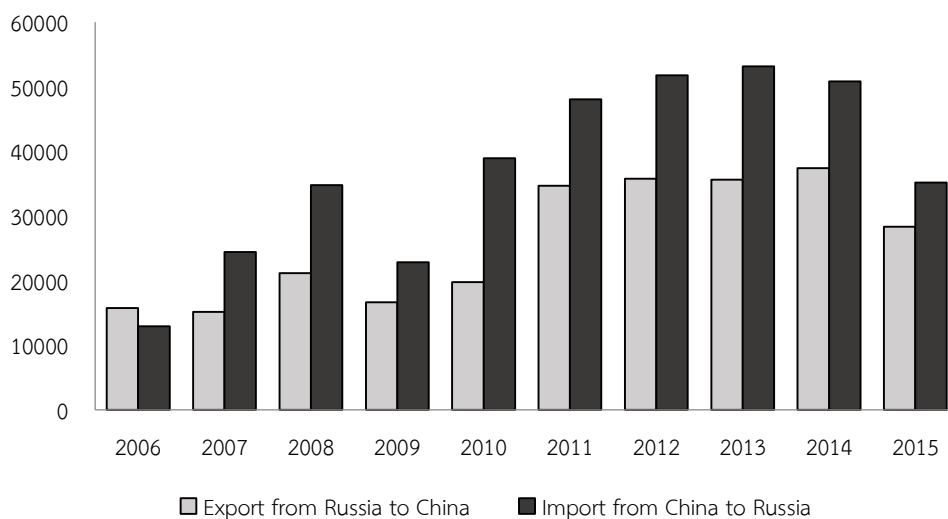
(Sino-Russian Maritime Coordination Joint Naval Exercise) ในปี 2012 ปี 2013 และปี 2015 เป็นต้น การซ้อมรบเหล่านี้มีขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงศักยภาพ ถ่วงดุลกองกำลังของเนโตะและสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ ทั้งสองประเทศยังขยายความร่วมมือด้านความมั่นคงในรูปแบบใหม่ เช่น ในปี 2015 รัสเซียและจีนตกลงที่จะระงับการโจมตีทางไซเบอร์ระหว่างกัน และร่วมมือกันต่อต้านเทคโนโลยีอันเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ (Klein & Westphal, 2016)

ด้านเศรษฐกิจ หลังวิกฤตเศรษฐกิจและการเงินที่ต่อเนื่องมาจากความไม่สงบของสงครามจอร์เจีย ได้แสดงให้เห็นความอ่อนแอทางเศรษฐกิจของตะวันตก พร้อมสื่อถึงความแข็งแกร่งของประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตกอย่างเช่นจีน จีนได้รับผลกระทบจากวิกฤตไม่ต่างจากรัสเซีย แต่จีนสามารถฟื้นตัวได้เร็วกว่า จึงเป็นสาเหตุที่รัสเซียเลือกเข้าหาประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตกเพื่อฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจโดยเฉพาะการลงทุนจากจีน จีนกลายเป็นคู่ค้าที่สำคัญของรัสเซีย ในปี 2010 จีนกลายเป็นคู่ค้าอันดับหนึ่งของรัสเซียแซงหน้าเยอรมนี โดยที่มูลค่าการค้าระหว่างกันสูงถึง 5 หมื่น 5 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ และเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกๆ ปี (Russia-China Investment Fund [RCIF], 2012-2018) อย่างไรก็ตาม สำหรับจีน รัสเซียเป็นคู่ค้าอันดับที่ 14 ซึ่งถือว่ามีความสำคัญน้อยกว่ามุมมองที่รัสเซียมองจีน นอกจากนี้ รัสเซียยังเสียดุลการค้าให้กับจีนตั้งแต่ปี 2007 รวมถึงตั้งแต่รัสเซียส่งออกเพียงทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก (แผนภาพที่2) ทั้งนี้ในอดีตสินค้าส่งออกของรัสเซียยังรวมไปถึงพวกเครื่องจักรกลและอาวุธยุทโธปกรณ์ แต่ในปัจจุบัน รัสเซียต้องนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปจำพวกที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เครื่องจักร และสินค้าที่ผ่านการแปรรูปแล้ว เป็นต้น จากจีนอย่างไรเสียภาคพลังงานยังเป็นตัวขับเคลื่อนที่ทำให้การค้าทวิภาคีมีมูลค่าไม่น้อยลง (Trenin, 2012, p. 31)

ในส่วนของการลงทุน จีนมักเลือกลงทุนในพื้นที่ที่อยู่ใกล้ประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตไซบีเรียตะวันออกและเขตตะวันออกไกลรัสเซีย (Trenin, 2012, p. 36) ซึ่งรัสเซียมีความต้องการสอดคล้องกันในด้านการพัฒนาเขตตะวันออกไกลรัสเซียและลดปัญหาผู้อพยพผิดกฎหมายจากจีน ในปี 2012 มีการจัดตั้งโครงการกองทุนการลงทุนร่วมระหว่างรัสเซีย-จีน (Russia-China Investment Fund) ทำให้เกิดการลงทุนร่วมข้ามแดนอย่างเป็นทางการ กองทุนนี้ใช้ลงทุนในโครงการที่เป็นความร่วมมือทวิภาคีเพื่อจะเสริมสร้างและพัฒนาเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ โดยเน้นลงทุนไปที่การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก นอกจากนี้ยังรวมถึงการท่องเที่ยว เกษตรกรรม สาธารณสุข การขนส่ง ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำมันและแก๊ส และอื่นๆ ตามประโยชน์เอื้ออำนวย ทั้งนี้ ร้อยละ 70 ของกองทุนทั้งหมด ใช้สำหรับลงทุนในรัสเซียและเอเชียกลาง อีกร้อยละ 30 ใช้สำหรับลงทุนใน

จีน โดยเฉพาะเขตไซบีเรียและตะวันออกไกลรัสเซียถือว่าเป็นแหล่งลงทุนที่อยู่ในผลประโยชน์อันดับแรกสุด (Bloomberg, 2018)

แผนภาพที่ 2 มูลค่าการค้าทวิภาคีระหว่างรัสเซียต่อจีน ระหว่างปี ค.ศ. 2006-2015 (ล้านดอลลาร์สหรัฐ)

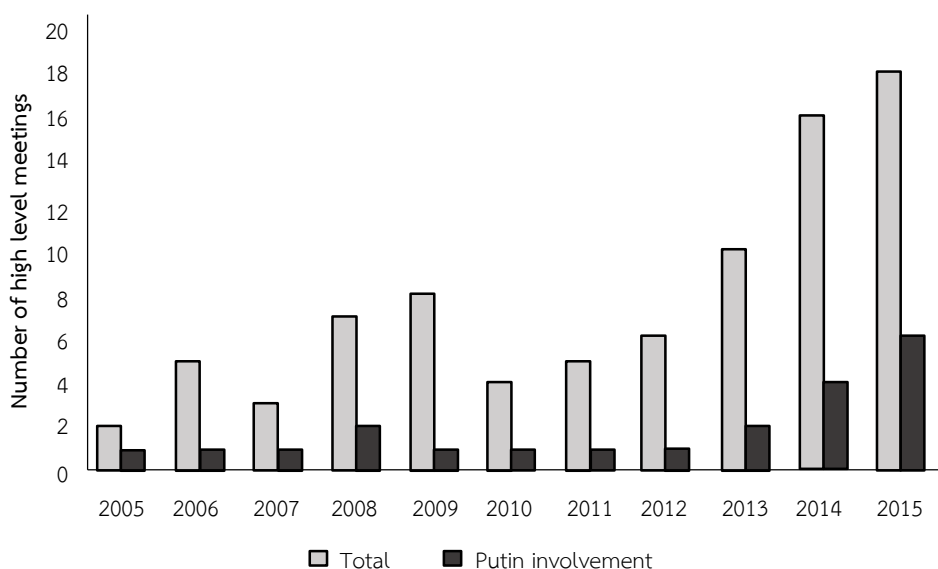

ที่มา: StatsAPEC. (n.d.)

การเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ อาจนำความยากลำบากมาสู่แต่ละประเทศไม่มากนักน้อย แต่ในทางหนึ่งได้ทำให้ความสัมพันธ์ของรัสเซียและจีนพัฒนาขึ้นและมีการริเริ่มความร่วมมือใหม่ๆ มากขึ้น จากแผนภาพที่ 3 แสดงให้เห็นถึงการพบปะระหว่างผู้นำระดับสูงที่เพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2005 ทั้งนี้ภาคพลังงานคือตัวขับเคลื่อนที่ทำให้การพบปะสูงขึ้นในปี 2014 และ 2015 และยังคงบอกถึงการบรรลุความตกลงร่วมกันหลายฉบับ ผลจากการประชุมทวิภาคีต่างๆ มักมาพร้อมกับการรับประกันถึงความร่วมมือในอนาคตโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มมูลค่าการค้าทวิภาคี และเน้นย้ำถึงความร่วมมือในด้านภาคพลังงานเป็นสำคัญ ในปี 2008 ความร่วมมือด้านพลังงานบรรลุไปอีกขั้นเมื่อทั้งสองตกลงที่จะสร้างท่อขนส่งน้ำมันจากรัสเซียไปจีน ต้นปี 2009 ข้อตกลงในการขนส่งน้ำมันในระยะยาวเสร็จสมบูรณ์ซึ่งมาพร้อมกับการที่จีนให้เงินกู้แก่บริษัทน้ำมันของรัสเซีย นอกจากนี้ในปีเดียวกัน ผู้นำทั้งสองประเทศได้ลงนามในแผนการร่วมพัฒนาภูมิภาคตะวันออกไกลรัสเซียและทางตะวันออกเฉียงเหนือของจีน ในปี 2010 การค้าอาวุธปรับตัวเพิ่มขึ้นขณะที่การซ่อมรบบทาง

ทะเลเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปี 2011 รัสเซียกับจีนลงนามในบันทึกข้อความเกี่ยวกับการทำให้เศรษฐกิจทันสมัย (Economic Modernization) และในปี 2014 ทั้งสองประเทศบรรลุข้อตกลงเรื่องแก๊สธรรมชาติซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ด้านพลังงานก้าวหน้าไปอีกขั้น (Kaczmarek, 2015, pp. 21–22) ความตกลงเหล่านี้เป็นเพียงบางส่วนของที่ยกมาเพื่อให้เห็นถึงความร่วมมือและความสัมพันธ์ในประเด็นหลักๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจโดยในปี 2012 ทั้งสองประเทศลงนามในข้อตกลงกว่า 27 ฉบับ คิดเป็นมูลค่ากว่า 1 หมื่น 5 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (Kim & Blank, 2013, p. 139)

แผนภาพที่ 3 จำนวนการพบปะระหว่างผู้นำระดับสูงของรัสเซียกับจีน ระหว่างปี ค.ศ. 2005-2015

ที่มา: Henderson & Mitrova. (2016)

4. สรุป

การมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียโดยแท้จริงแล้วเป็นผลมาจากการไม่สามารถบูรณาการเข้ากับตะวันตกได้ตามที่รัสเซียต้องการ รวมถึงผลประโยชน์ที่ไม่ผสกันโดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งจุดเปลี่ยนที่เห็นได้ชัดเจนคือ เมื่อรัสเซียตัดสินใจบุกจอร์เจียในปี 2008 โดยไม่สนใจเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของชาติตะวันตก การมุ่งไปสู่ตะวันออกจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับตะวันตก ถอยห่างออกจากศูนย์กลางอำนาจที่

สหรัฐอเมริกาครอบครองอยู่ และผูกมิตรกับเพื่อนบ้านด้านตะวันออกอย่างจีน ยิ่งไปกว่านั้น ด้านตะวันออกคือภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่เป็นตลาดขนาดใหญ่โดยเฉพาะพลังงานที่อุปสงค์ยังคงเติบโตไม่หยุดยั้ง ในด้านการเมืองก็มองได้ว่าประเทศในเอเชียตะวันออกต่างก็ตอบรับรัสเซียในฐานะผู้ถ่วงดุลอำนาจของตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา และยังรวมไปถึง ถ่วงดุลอำนาจกับจีนในทางหนึ่งอีกด้วย การมุ่งสู่ตะวันออกจึงเป็นโอกาสของรัสเซียที่ผลักดันตนเองให้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกให้มากยิ่งขึ้นโดยใช้ความสัมพันธ์อันดีกับจีนเป็นประตูทาง

แม้ว่ารัสเซียจะแสดงออกโดยพยายามสร้างวาทกรรมให้ตัวเองมากมายในการมุ่งสู่ตะวันออก (Povorot na Vostok) ทั้ง Eurasian Atlantic-Pacific หรือ Euro-Pacific Power แต่ทั้งหมดนี้กลับไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ สิ่งใหม่คือภาพลักษณ์ของรัสเซียในเอเชียที่เปลี่ยนไป ซึ่งเห็นได้จากความก้าวหน้าที่จีนและความบาดหมางกับตะวันตก รัสเซียได้ให้จีนมาแทนที่สหรัฐอเมริกาและยกให้เป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจอันดับหนึ่ง (Dave, 2016, p. 2) ตั้งแต่สมัยที่สองของบูติน นโยบายต่อเอเชียจึงเน้นไปที่จีนเป็นหลัก (Sino-centric) อีกทั้งตั้งแต่ปี 2010 รัสเซียถูกกระตุ้นให้ดำเนินนโยบายแก้ปัญหาเศรษฐกิจอันมีสาเหตุมาจากราคาน้ำมันที่ดิ่งลง ประกอบกับมาตรการการลงโทษจากสหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และประเทศอื่นๆ ที่สืบเนื่องมาจากสงครามจอร์เจียและวิกฤตยูเครน (Storey, 2015, p. 3) ส่งผลให้รัสเซียมุ่งไปสู่จีนมากยิ่งขึ้น ตลอดจนพัฒนาความสัมพันธ์ไปในทิศทางที่ดีอีกด้วย

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติของการมุ่งสู่ตะวันออกทั้งหมดนั้น ต้องยอมรับว่าจีนเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด จนอาจมองได้ว่าการมุ่งสู่ตะวันออกแท้ที่จริงคือการมุ่งไปสู่จีน ประกอบกับความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศเกิดขึ้นบนพื้นฐานสนธิสัญญาเพื่อนบ้านที่ดี และการเห็นพ้องในระเบียบโลกหลายชั่วอำนาจ ความสอดคล้องกันในประเด็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แตกต่างจากตะวันตก รวมถึงการไม่แทรกแซงกิจการภายในของต่างประเทศและสนับสนุนบทบาทของ UN และกฎหมายระหว่างประเทศ หลังปี 2008 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์จึงมีความก้าวหน้าเป็นอย่างมากอันเห็นได้จากข้อตกลงต่างๆ และมูลค่าการค้าที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศก็ยังคงมองว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สมมาตร การผงาดขึ้นมาของจีนในศตวรรษที่ 21 อธิบายได้ดีถึงการเปลี่ยนแปลงสถานะจากในอดีตที่จีนถูกมองว่าเป็นน้องชายของสหภาพโซเวียต ปัจจุบันรัสเซียกลับกลายเป็นฝ่ายต้องพึ่งพาจีนมากกว่า แต่ถึงกระนั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและจีนก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะหลังสงครามจอร์เจีย และถูกกระตุ้นให้แนบชิดกันยิ่งขึ้นอีกจากกรณีวิกฤตยูเครน ตลอดจนตอบสนองต่อการมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียอย่างได้ผล ทำให้รัสเซียหลีกเลี่ยงผลกระทบที่เกิดจากความขัดแย้งกับ

ตะวันตกได้ไม่น้อย ตลอดจนความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัสเซียกับจีนช่วยขับเคลื่อนและสนับสนุนระเบียบโลกแบบหลายขั้วอำนาจที่ไม่ใช่มีแต่เพียงตะวันตกครองอิทธิพลอยู่

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศก็ยังถูกมองว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สมมาตร การผงาดขึ้นมาของจีนในศตวรรษที่ 21 อธิบายได้ดีถึงการเปลี่ยนแปลงสถานะจากในอดีตที่จีนถูกมองว่าเป็นน้องชายของสหภาพโซเวียต ปัจจุบันรัสเซียกลับกลายเป็นฝ่ายต้องพึ่งพาจีนมากกว่า แต่ถึงกระนั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและจีนก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะหลังสงครามจอร์เจีย และถูกกระตุ้นให้แนบชิดกันยิ่งขึ้นอีกจากกรณีวิกฤตยูเครน ตลอดจนตอบสนองต่อการมุ่งสู่ตะวันออกของรัสเซียอย่างได้ผล ทำให้รัสเซียหลีกเลี่ยงผลกระทบที่เกิดจากความขัดแย้งกับตะวันตกได้ไม่น้อย ตลอดจนความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัสเซียกับจีนช่วยขับเคลื่อนและสนับสนุนระเบียบโลกแบบหลายขั้วอำนาจที่ไม่ใช่มีแต่เพียงตะวันตกครองอิทธิพลอยู่

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- มานะ พุຍเจริญ. (2544). *รัสเซีย ยุคปูติน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาการระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รมย์ ภิรมนตรี. (2556). วลาดิมีร์ ปูติน: ประธานาธิบดีสมัยที่ 3 (1). *วารสารรัสเซียศึกษา*, 4(1-2), น. 1-23.

ภาษาอังกฤษ

- Bhavna, D. (2016). Russia's Asia Pivot: Engaging the Russia Far East, China and Southeast Asia. *RSIS working paper*, (297), pp. 1-17.
- Bloomberg. (2018). Company Overview of Russia-China Investment Fund," Retrieved February 3, 2017, from <https://tinyurl.com/y77rkm79>
- Courtesy Munich Conference on Security Policy. (2007). Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy. Retrieved November 11, 2016, from <https://tinyurl.com/ykdrpbt>
- Donaldson, R. H. & Noguee, J. L. (2009). *The foreign policy of Russia: Changing systems, enduring interests*. Armonk, NY: M.E.Sharpe.

- Fortescue, S. (2016). Russia's "turn to the east": a study in policy making. *Post-Soviet Affairs*, 32(5), pp. 423-454.
- Gabuev, A. (2015). A "soft alliance"? Russia – China Relations after the Ukraine Crisis. ECFR (The European Council on Foreign Relations) Retrieved May 27, 2017, from <https://tinyurl.com/ycc7mcek>
- Haring, M. & Cecire, M. (2013). Why the Color Revolutions Failed. *Foreign Policy*. Retrieved April 10, 2018, from <https://tinyurl.com/zdwc8sx>
- Jakobson, L., Holtom, P., Knox D., & Peng, J. (2011). China's energy and security relations with Russia: Hopes, Frustrations and Uncertainties. *SIPRI Policy Paper*, (29), Stockholm International Peace Research Institute.
- Kaczmarek, M. (2015). *Russia-China relations in the post-crisis international order*. Basingstoke, Oxon; New York, NY: Routledge.
- Kim Younkyoo & Blank, S. (2013). Rethinking Russo-Chinese Relations in Asia: Beyond Russia's Chinese Dilemma. *China: An International Journal*, 11(3), pp. 136-148.
- Klein, M. & Westphal, K. (2016). Russia: Turn to China?. SWP Comments. Retrieved August 24, 2016, from <https://tinyurl.com/y8al4x7h>
- Korolev, Alexander. (2016). Russia's Reorientation to Asia: Causes and Strategic Implications. *Pacific Affairs*, 89(1), pp. 53-73.
- Leichtova, M. (2014). *Misunderstanding Russia: Russian foreign policy and the West*. Burlington, VT: Ashgate.
- Lo, B. (2014). *Russia's Eastern Direction—Distinguishing the Real from the Virtual*. *Russie.Nei.Visions* No.17, pp. 3-32.
- Lo, B, & Rothman, A. (2006). *China and Russia: Common Interests, Contrasting Perceptions Asia Pacific Strategy*. Asian Geopolitics Special Report. Retrieved April 16, 2015, from www.clsa.com
- Mankoff, J. (2009). *Russian foreign policy: The return of great power politics*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Mearsheimer, J. (2014). *The tragedy of great power politics*. New York: W.W.Norton.

- Omelicheva, M. (2013). Russian Foreign Policy: A Quest for Great Power Status in a Multipolar World. In Beasley, R. K., Kaarbo, J., Lantis, J. S., & Snarr, M. T. (Eds.). *Foreign Policy in Comparative Perspective: Domestic and International Influences on State Behavior*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Presidential Address to the Federal Assembly. (2013). Vladimir Putin delivered the annual Presidential Address to the Federal Assembly. Retrieved October 28, 2016, from <https://tinyurl.com/y8c75spe>
- Rangsimaporn Paradorn. (2006). Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia's Role in East Asia. *Europe-Asia Studies*, 58(3), pp. 371-389.
- Rodkiewicz, W. (2014). The Turn to the east: the flawed diversification of Russia foreign policy. *Point of View*, (44), pp. 5-35.
- Russia-China Investment Fund (RCIF). (2018). Russia - China Trade. Retrieved February 3, 2017, from <https://tinyurl.com/y8t23lco>
- Russian National Committee of the Council for Security Cooperation in Asia Pacific (CSCAP). (2010). Going East: Russia's Asia-Pacific Strategy. Retrieved June 21, 2016, from <https://tinyurl.com/y9kg56jo>
- Russia Today. (2012). Russia and the changing world. Retrieved June 21, 2016, from <https://on.rt.com/0shuuy>
- Stats APEC. (n.d.). Bilateral Linkages Database. Retrieved June 21, 2016, from <https://tinyurl.com/j8j478z>
- Stent, A. (2014). *The Limits of partnership: U.S.-Russian relations in the twenty-first century*. Princeton, New Jersey: Princeton University.
- Storey, I. (2015). What Russia's "Turn to the East" Means for Southeast Asia. *ISEAS Perspective*, (67), pp. 1-10.
- Sussex, M. (2015). Russia's Asia rebalance. Lowy Institution for International Policy. Retrieved November 8, 2016, from <https://www.lowyinstitute.org>
- Trenin, D. (2006). Russia leaves the west. *Foreign Affairs*, 85(4), pp. 87-96.
- _____. (2012). *True Partners? How Russia and China see each other*. London: The centre for European Reform.

- _____. (2014). Gas Deal Entails China–Russia Strategic Depth. Global Times. Retrieved November 6, 2017, from <https://tinyurl.com/y9smrc4t>
- _____. (2015). From Greater Europe to Greater Asia? The Sino – Russian Entente. Carnegie Endowment for International Peace. Retrieved October 28, 2016, from <https://tinyurl.com/ybnusced>